

Dočkal, Miloslav

K historii soudružských soudů

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná.
1962, vol. 11, iss. G6, pp. [99]-109

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111472>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MILOSLAV DOČKAL

K HISTORII SOUDRUŽSKÝCH SOUDŮ

Směrnice XI. sjezdu KSČ ukládaly zabývat se jak úkoly hospodářské výstavby, tak všemi úseky života naší společnosti a na základě úspěchů v průmyslu a zemědělství posilovat morálně politickou jednotu našeho lidu dalšími politickými, organizačními a výchovnými opatřeními.

Na úseku naší socialistické demokracie došlo k největším změnám bezprostředně po XI. sjezdu, v průběhu let 1959—1960. Předmětem této studie jsou ty změny, které se v této době týkaly kroků ÚV KSČ k dalšímu zlidovění československého soudnictví a ke zvýšení účasti lidu při upevňování socialistické zákonitosti. Z nich pak největší pozornost na sebe soustředily soudružské soudy, které byly pokusně ustavovány především na našich velkých průmyslových závodech. Soudružské soudy totiž vnesly do boje za dodržování norem a zákonů socialistického soužití některé nové rysy, související už s přechodem ke komunismu a s vytvářením komunistických vztahů mezi lidmi. Současně však byly tyto soudy jen součástí jiných kroků, které měly za cíl umožnit pracujícím v daleko širší míře přímo se podílet prostřednictvím společenských organizací na rozhodování o některých přestupcích proti zákonům a pravidlům socialistického soužití.

Zobecněním zkušeností z práce strany na tomto úseku se zabýval ÚV KSČ mimo jiné na svém zasedání ve dnech 7.—8. XII. 1960. K práci soudružských soudů se tam např. říká, že právě ony vedly k vypracování návrhu zákona o místních lidových soudech. Místní lidové soudy jsou dnes již pravidelně pracujícím orgánem odborů na větších závodech a ve značné části místních národních výborů. S jejich prací, jakož i s dalšími formami předávání funkcí státu do rukou společenských organizací přichází přímo nebo nepřímo do styku poměrně početný funkcionářský aktiv. Studium praktických zkušeností z uplatňování jednotlivých těchto forem tvoří důležitou součást jejich politické připravenosti pro funkcionářskou práci na tomto úseku, k čemuž má přispět i tato práce.¹

Idea soudružských soudů jako instituce proletářské státní moci se poprvé objevila v Sovětském svazu. „Nařízení o dělnických disciplinárních soudružských soudech“ bylo vydáno 14. listopadu 1919. V tezích k V. všeruské konferenci se o poslání těchto soudů říká: „Odborové svazy musí při organizování práce kromě toho, že uspořádají mzdová opatření v jednotný systém a že všestranně prověří pracovní normy, pevně vzít do rukou celý boj proti jednotlivým formám a b s e n c e (zameškávání práce, pozdní příchody atd.). Z disciplinárních soudů, kterým dosud nebyla věnována náležitá pozornost, je nutno udělat účinný prostředek boje proti porušování proletářské pracovní kázně.“²

Už v této formulaci — stejně jako v pozdější praxi soudružských soudů — byly obsaženy dva základní rysy, charakterizující jejich práci vůbec. Tyto rysy jsou vyjádřeny i v samotném názvu této instituce — soudružské soudy. Na jedné straně šlo o instituci státního donucení, zasahující do oblasti trestné činnosti, o soud s příslušnou pravomocí, na druhé straně byla tato instituce volena a spravována dobrovolnou zájmovou organizací pracujících — odbory.

Soudružské soudy jsou nepochybně určitým a konkrétním výrazem vztahů mezi státní mocí a odborovým hnutím. Tyto vztahy se za socialismu vyvíjejí zcela nově, netradičně.

Rozhodování o přestupcích proti zákonům je běžně v povědomí lidí spojováno s činností státních orgánů a zejména s činností soudů. Donucování ze strany státu je chápáno jako obvyklý, přirozený i nutný prostředek nápravy při porušování zákonů (bez ohledu na to, o jaký typ státu jde).

Odbory jsou zájmovou organizací dělnické třídy, součástí dělnického hnutí. Členové odborů chápou svou organizaci jako prostředek na obranu svých existenčních a třídních zájmů, které se v podmínkách kapitalismu dostávaly běžně do rozporu se zájmy státu. S vytvořením dělnického státu dochází proto pochopitelně k nutnému přehodnocení vzájemného vztahu mezi státem a odbory. Svědčí o tom i historie VKS(b), na jejíž půdě došlo po Říjnové revoluci k několika závažným diskusím o poslání a úkolech odborů. O poslání odborů za socialismu hovoří Leninova dnes již klasická formulace, podle níž se odbory stávají školou hospodaření, školou komunismu, rezervoárem státní moci. Specifickým rysem činnosti odborů za socialismu se stává spojení mezi státní správou, národním hospodářstvím a širokými masami pracujících. O formách tohoto spojení říká Lenin: „Aby tyto zásadní otázky soudobého odborového hnutí a jeho poměru k sovětské moci mohly být správně vytyčeny, je třeba především správně přihlížet ke zvláštnostem *nynější, dané* chvíle v přechodu od kapitalismu k socialismu.“³

V sovětských podmínkách byly soudružské soudy (v době vydání dekretu) jedním z prostředků obnovení hospodářství, zavedení pořádku, kázně a evidence do výrobního procesu. Pro jejich úspěšnou práci bylo třeba překonat předsudky u lidí, kteří nedůvěřovali státní moci a kteří se vyslovovali proti právu použít donucení i vůči dělníkům.

Těžiště práce sovětských soudružských soudů nebylo namířeno přímo proti třídnímu nepříteli, ale proti té části dělnické třídy, která byla „nejméně socialistická“, proti dezertérům, rozkrádačům a podobným příživníkům, snažícím se od společnosti více vzít, než jí dávali. To, že soud nad takovými lidmi vynášeli dělníci sami, bylo právě výrazem třídního postoje. Pochopit nutnost použít v jejich případě donucení, ale donucení jiného typu, výchovného, znamená pochopit poslání soudružských soudů tehdejší doby i soudružských soudů vůbec. V soudružských soudech došlo ke spojení nejsilnějších stránek obou institucí, státních i odborových, šlo o spojení výchovného poslání odborů s mocí a vahou soudního rozhodnutí a donucení.

Soudružské soudy v Československu nic neměnily na podstatě této koncepce soudružských soudů. Byly však ustavovány v jiném okamžiku vývoje přechodného období, v okamžiku dovršování výstavby socialismu a přípravy přechodu ke komunismu.

V jednání ÚV KSČ k těmto otázkám (na zasedání 7.—8. IV. 1960) se říká, že právě zásadní ekonomické a společenské přeměny spolu s výchovnou prací strany změnila myšlení lidí a vytvořily příznivé podmínky pro zformování celého

profilu nového člověka — člověka se socialistickou morálkou. „U pracujících se rozvíjí a upevňuje nový vztah k socialistickému právu, vědomí toho, že zákony socialistického státu jsou výrazem jejich vůle. Proto je také ve své většině nejenom dobrovolně dodržují, ale i sami pečují o jejich zachování.“⁴

V tomto stadiu vývoje naší společnosti případy pracovní dezerce, rozkrádání a příživnictví nehrají již nijak vážnou úlohu.⁵ Ba spíše naopak se do značné šíře i hloubky rozvíjí pracovní iniciativa našich dělníků a právě oni těžce nesou, že výsledky jejich práce jsou narušovány a poškozovány nesvědomitou prací, nedodržováním zákonných předpisů, rozkrádáním společného majetku apod., byť i jen nepatrnou menšinou jejich spolupracovníků.

V procesu výstavby socialismu u nás se zformovala nová síla veřejného mínění pracujících, která se staví aktivně na obranu zájmů socialistického státu právě v případech porušování socialistické zákonitosti. Za této situace mohla naše strana přistoupit k hledání cest, jak využívat veliké síly morálního působení k výchově jednotlivců v tom smyslu, aby se předcházelo porušování našich zákonů, aby se trestní slůhání stále více stávalo zbytečným.

Hledání nových forem práce na tomto úseku probíhalo po dvou hlavních liniích, po linii soudního a linii mimosoudního rozhodování o přestupcích proti zákonům a pravidlům socialistického soužití. Teprve vzájemné srovnání a zhodnocení obou těchto linií umožňuje plně pochopit jak obecné stránky, tak specifické soudružských soudů.

O opatřeních k dalšímu prohlubování socialistické zákonitosti u nás jednal ÚV KSČ na svém zasedání ve dnech 7.—8. dubna 1960.

Pod vlivem usnesení ze zasedání, prakticky od května 1960, dochází u všech soudů v republice ke zjevnému soustředění pozornosti na výchovnou činnost a k hledání nejvhodnějších forem pro tuto činnost.

V rozborech soudní praxe, které soudy pravidelně provádějí, se v kapitolách o masově politické (politickovýchovné) práci soudů nejčastěji objevují dvě formy, v nichž zřejmě soudy našly nejvýhodnější uplatnění svého výchovného působení. Jsou to veřejná a výjezdní zasedání.

V obou případech se konala hlavní líčení v trestních věcech a ústní jednání v občanskoprávních věcech za organizované účasti veřejnosti. Veřejná zasedání se konala v soudní budově a výjezdní zasedání pak v místech případu nebo na pracovišti delikventa.

Nejdůležitější novou stránkou v této činnosti soudů bylo organizování účasti veřejnosti. Jednání soudů byla většinou i dříve veřejná, avšak zájem veřejnosti byl ponechán náhodě a většinou na jednání nepřišli ti, pro něž by jednání mělo hlavní výchovný význam. Touto formou získaly nyní soudy nejen možnost postihovat delikventy a řešit spory, ale i např. překonávat „sympatie a porozumění“ těch, kteří se sice trestní činnosti z nejrůznějších důvodů nedopustili, ale jimž způsob myšlení delikventů nebyl cizí. Podobně je třeba vzít v úvahu, že k řadě přestupků dochází též z neznalosti právních norem a že organizovaná účast veřejnosti je vhodnou formou, jak tuto veřejnost seznámit s právními předpisy a zároveň i s důsledky, ke kterým vede nedodržování předpisů.

Na veřejných a výjezdních zasedáních byly s úspěchem projednány zejména věci týkající se dopravních nehod, rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, opatření ve věci výchovy a výživy nezletilých dětí, ve věcech bytových apod. Státní notářství projednávalo pak výjezdně především dědické věci se zemědělskou problematikou. Celkem bylo takto projednáno jen v roce 1960 např.

v Brněnském kraji 433 trestních líčení a 326 občanskoprávních jednání, a to za účasti asi 60 000 lidí.

Snaha organizovat účelně a cílevědomě účast veřejnosti na jednáních soudů vedla soudy ke spolupráci s národními výbory a zejména však s odborovými orgány. Soudy samy k tomu neměly potřebnou organizační základnu. Při plnění úkolů se ukázaly právě přednosti odborů jako masové organizace pracujících, sjednocených plněním výrobních úkolů, organizovaných podle práce. Návštěvnost ze závodů na zasedáních soudů, jakož i zájem o projednávanou problematiku byly největší.

Pracující se zúčastnili zasedání nejen přihlížením soudnímu jednání, ale zejména na besedách, které byly konány ihned po každém zasedání a pod vedením soudců. Přítomní občané se vyjadřovali k průběhu jednání, k povaze případu a ke správnosti rozhodnutí soudu. V rozhorech soudní praxe si pracovníci soudů těchto besed velmi cenili a to zejména jako příležitosti, v níž si ověřovali právní citění občanů. Pomáhalo jim to, jak sami říkali, přesněji a hlouběji chápat, které případy jsou z hlediska výchovného vhodné pro veřejné jednání a kterým směrem je třeba výchovné působení zaměřit.

Vedoucí a odpovědní pracovníci po provedení akce hovoří s lidmi o jejich názoru na průběh a výsledky, polemikou s nimi učí se dívat a vidět a sami se „učí od mas“ tím, že poznávají, na jaké úrovni lidé jsou, jak oni věci vidí a co mohou pochopit. Došlo tak k těsnému a účinnému spojení výchovy s praxí, s jednáním a chováním lidí.

Styčné plochy, které se v tomto výchovném procesu vytvořily mezi státními institucemi a odbory, se v průběhu praxe dále rozšířily.

Ukázalo se, že na úseku občanskoprávním stačila už jen předběžná příprava veřejného zasedání se spornými stranami k tomu, aby došlo mezi nimi ke smíru. Pouhá představa veřejného jednání před spolupracovníky stačila ovlivnit stanoviska sporných stran tak, aby je uvedly samy do souladu se zájmem společnosti. Tak se na tomto úseku projevil výchovný vliv bezprostředního mínění (morálního tlaku) pracovního kolektivu.

V důsledku této nové soudní praxe stoupl zejména na závodech zájem veřejnosti o právní předpisy a porady.

Veřejná a výjezdní zasedání ukázala mimořádný výchovný vliv veřejného mínění pracovního kolektivu a možnosti prevence při právní výchově našich občanů poukazováním na důsledky trestné činnosti. Po linii mimosoudní šlo o to ukázat, zda je možno při rozhodování o přestupcích proti pravidlům a zákonům socialistického soužití dosáhnout stejných výsledků jako soudy mocí a vahou rozhodnutí odborových orgánů.

Historie těchto pokusů je starší než u výjezdních a veřejných zasedání soudů a souvisí s řešením nových úkolů odborů ihned po převzetí státní moci dělnickou třídou.

Nikoliv náhodou dochází k rozvoji samostatné účasti odborových orgánů na rozhodování o přestupcích proti normám a zákonům socialistického soužití především na úseku pracovního práva. Odbory jako zájmová organizace pracujících mají nepochybně k pracovním problémům a možnostem jejich účinného vyřešení blíže než státní orgány.

„Stát, který byl po staletí orgánem útlaku a odírání lidu, nám zanechal jako

„dědictví obrovskou nenávist a nedůvěru mas vůči všemu státnímu“ — psal Lenin. „Překonat to je velice obtížný úkol, který je s to splnit pouze sovětská moc, ale který vyžaduje i od ní dlouhé doby a obrovské vytrvalosti.“⁷ Spolupráce orgánů socialistického státu s odbory je jedním z prostředků překonávání této nedůvěry. Socialistický stát přímo pověřuje odborové orgány řešením pracovních a výrobních problémů, a to i v těch případech, kde je na místě použít donucení. Pravomoc odborů je vyjádřena prováděcími předpisy, nařízeními a zákony vydávanými státem. Úseky, na nichž je pravomoc uplatňována, se týkají přímo nebo nepřímo zájmů pracujících, jako např. přijímání nebo propouštění zaměstnanců, ochrana a bezpečnost práce, zaopatření v nemoci a ve stáří, ochrana socialistického vlastnictví, pracovní vztahy a spory, kontrola a evidence výroby a plánování apod.

Způsob, jakým je pravomoc uplatňována, má mnoho variant a závisí na mnoha činitelích. V podstatě však jde o dvě hlavní formy projednání, a to buď před závodním výborem, nebo před jeho pomocným orgánem, před komisí.

Projednávání případů porušování pravidel a zákonů socialistického soužití před výborem odborové organizace patří k základním formám práce odborů na tomto úseku a má ráz disciplinárního řízení. S růstem schopností odborů zvládat stále širší úsek politickoorganizačnické práce objevila se i nutnost vytvářet pomocné specializované útvary — komise — a s nimi i nutnost řešit nové pracovní problémy. Tak např. komise národního pojištění byly nuceny zabývat se nejen zaopatřením v nemoci, ale i kontrolou nemocností a případy nezdůvodněné absence. V komisích ochrany a bezpečnosti práce vyvstal problém nedodržování bezpečnostních předpisů a náhrady za způsobenou škodu. Stále se lepší evidence poměrů na pracovištích vyvolala v život i takové komise jako zmetkové nebo kárné,⁸ stíhající zjištěné případy plýtvání materiálem a rozkrádání socialistického majetku. Pro řešení pracovních sporů bylo na základě usnesení IV. všeodborového sjezdu zavedeno v podnicích rozhodčí řízení.⁹

Projednání před výborem odborové organizace bylo používáno především tam, kde disciplinárních případů bylo málo a nevyplatilo se zakládat zvláštní komisi.¹⁰ Před výbor byly dávány rovněž případy, které svým charakterem byly závažnější pro chod závodu, a to i tehdy, když byly na závodě specializované komise. Šlo většinou o takové případy jako svévolný odchod z práce, falšování propustky, podnapilost v práci, hrubé chování vůči spoluzaměstnancům, rozvracení rodin mravnostními delikty a krádeže věcí spoluzaměstnanců. Před závodní výbor šly případy proto, poněvadž disciplinární řády většiny podniků umožňují použít takových sankcí jako krácení dovolené, přeřazení na jiné pracoviště nebo rozvázání pracovního poměru, které jsou často pro řešení takových případů nezbytné, teprve při rozhodování na úrovni závodní rady.

Výjimku činily kárné komise, kterým zákon dával právo použít vedle veřejné důtky i trestu pokuty až do výše 1000 Kčs. Proto těžiště práce těchto komisí bylo v projednávání případů, kdy šlo o způsobení škody na újmu socialistického podniku a rozkrádání socialistického vlastnictví a kde pokuta se stala při stíhání vlivným činitelem.¹¹

Kárné komise jako instituci uvítaly zejména ty odborové organizace, které musely projednávat mnoho přestupků.¹² Tendence využívat přednostně kárných komisí měla svůj důvod i ve složení komisí. Členy komise byl totiž představitel státní moci v podniku (ředitel nebo jeho zástupce), specialista pro právní předpisy (podnikový právník) a zástupce odborů (většinou funkcionář z povolání). Práce

v tomto složení komise mohla probíhat snáze než v komisích složených z funkcionářů mimo povolání.

I když výsledky práce komisí byly zveřejňovány na pracovištích a oznamovány na členských schůzích odborů, výchovný význam jejich rozhodování nepřesáhl rámec rozhodování soudů. Oproti veřejným a výjezdním zasedáním soudů byl dokonce menší, neboť pracující neměli možnost alespoň pasivně proces rozhodování komise sledovat a o správnosti rozhodnutí se prakticky nediskutovalo. Po zkušenostech s novou praxí soudů se však mezi odboráři množily hlasy, které žádaly, aby alespoň vybrané případy komisí byly projednávány veřejně, na členských schůzích. Všude, kde se o to pokusili, získali velmi dobré zkušenosti.

Z iniciativy pracovníků justice byly u většiny závodních rad ustaveny poradní sbory pro upevňování socialistické zákonnosti. Usměrnňovali práci kárných orgánů, formu i obsah rozhodování.

Se členy komisí projednávali tito aktivisté justice předem jednotlivé případy určené k projednání a v důsledku této praxe se cítili dobrovolní funkcionáři komisí dostatečně připraveni pro rozhodování a strach ze samotného rozhodování v právních věcech u nich mizel.

Podle pokynů ministerstva spravedlnosti¹³ vedly soudy v evidenci případy odsouzených osob a zajišťovaly u nich výchovné působení uloženého trestu. Avšak většinou teprve na zákrok aktivistů respektovaly závody ve svém kádrovém postoji k potrestaným výchovnou stránku soudního rozhodnutí.¹⁴ Na tomto úseku bylo největším problémem, jak zapojit masové organizace do péče o převýchovu osob odsouzených k podmíněným trestům odnětí svobody nebo k trestům nápravného opatření. Nejlepších výsledků bylo dosaženo tam, kde odpovědnost převzali pracovní nebo jiné kolektivy.

Dobrá zkušenost s uplatňováním výchovného vlivu společenských organizací vůči odsouzeným osobám zpětně ovlivnila i práci a rozhodování soudů. Soudy tak mohly v některých případech vzít v úvahu výchovné působení kolektivů už při výměře trestů. V řadě případů byly vysloveny podmíněné tresty i u osob, které byly již častěji trestány, ale byly vysloveny jen tehdy, došlo-li k vyslovení záruky ze strany společenských organizací a kolektivů, což nesmírně pozvedlo vážnost a odpovědnost takového rozhodnutí.¹⁵

V krajském rozboru soudní praxe za rok 1960 se konstatuje, že mimosoudní projednávání přestupků proti zákonům vedlo už v druhé polovině roku 1959 ke snížení nápadů trestních věcí před soudy. Je to nepochybně zásluhou výchovné a preventivní práce soudů a soudců. Právní specialista a zároveň představitel státní moci se staral, aby pracující jeho práci rozuměli, aby ji poznali a aby se sami aktivně na jejím provádění podíleli. Soudní praxe tím získala nový smysl i ráz. Už dnes je to možno hodnotit tak, že je to začátek procesu, v němž státní činnost ztrácí svůj represivní ráz.

Všechny tyto nové formy práce soudců a odborů v oblasti rozhodování o přestupcích proti pravidlům a zákonům socialistického soužití podstatně zvýšily úroveň dodržování právních norem, nepřekonaly však jistou jednostrannost v práci soudců a odborů. Vždy šlo buď o soudní nebo mimosoudní projednání, o donucení v podobě trestu nebo o soudružský (byť disciplinární) pohovor. Závažnou zkušenost o možnostech překonat tyto jednostrannosti přinesly však s o u d r u ž s k é s o u d y .

Při zrodu soudružských soudů působili aktivisté justice stejně intenzívně jako na předchozích úsecích.

Na pomoc pracovníkům justice byly vydány ministrem vnitra prováděcí pokyny.⁴⁶ V nich se doporučovalo, aby bránili neuváženému ustavování nových institucí, aby nebyly zdravé ideje nezdravou praxí zdiskreditovány. Proto bylo vydáno i usnesení, aby k přípravě založení soudružského soudu bylo třeba předchozího souhlasu orgánu okresního výboru strany. Za úspěšný rozvoj práce soudružských soudů byla položena hlavní odpovědnost v závodech na odbory a v místech na národní výbory. Soudům se pak ukládalo zajistit osobní účasti soudců na přípravě jednání, aby ani jediný případ před soudružskými soudy projednáváný nebyl znevážen.

Podle prozatímního řádu byl soudružský soud považován za volený společenský orgán, jehož úkolem bylo napomáhat výchově občanů v duchu socialistického poměru k práci, k socialistickému vlastnictví, k dodržování pravidel socialistického soužití, napomáhat rozvoji soudružských vztahů, a respektování důstojnosti a cti občanů.

Podle povahy případů skutečně před soudružskými soudy projednaných šlo o věci týkající se hrubého porušení pracovní kázně a veřejného pořádku, např. opilství, chuligánství, urážky, pomluvy a nepřístojné chování v životě a na veřejných místech, stejně jako drobné krádeže osobního a socialistického vlastnictví. Šlo tedy o případy, které v té či oné míře mohly být projednávány i před jinými odborovými orgány a komisemi.

Vzniká tudíž otázka, proč vlastně byla instituce soudružských soudů vůbec zakládána a co nového se objevilo v její práci.

Především byly soudružské soudy orgánem voleným, a to na dobu jednoho roku na veřejném shromáždění odborů nebo místních národních výborů. Členové soudružských soudů byli přímo voleni pracujícími, a to jen pro výkon soudcovské činnosti. Nepochybně souvisí dobrá zkušenost na tomto úseku s pozdějším rozhodnutím strany a vlády legalizovat volbu soudců, a to i soudců z povolání. Z hlášení závodních odborových orgánů vyplývá, že do funkce soudců soudružských soudů byli funkcionáři vybíráni zvlášť pečlivě. Sama povaha soudcovské činnosti si vynucovala, aby to byli pracující s nejlepší pověstí, chováním a poměrem k práci, schopní a zkušení řídit jednání i větších shromáždění, tedy lidé s politickou a morální autoritou. Formálnost, častější při jmenování a volbě do funkce na jiných úsecích odborové práce, se na tomto úseku prakticky nevy-skytla.⁴⁷ Členem soudružského soudu nebyl a nemohl být soudce z povolání, i když jako aktivista pomáhal při přípravě jednotlivých zasedání.

Vlastní jednání soudružského soudu se svou formou nejvíce blížilo veřejným a výjezdním zasedáním normálních soudů. Všechny orgány dbaly, aby jednání probíhalo výlučně za účasti veřejnosti. Zasedání soudružských soudů však mělo od zasedání soudů jeden vpravdě zásadní rozdíl — nejen že probíhalo před veřejností, ale přímo za aktivní účasti této veřejnosti. Každý přítomný občan na zasedání soudružských soudů měl právo a možnost se pouhým zvednutím ruky vyjádřit k jednání o povaze případu bez ohledu na to, byl-li přihlášen jako svědek nebo byl-li o případu informován z vlastní zkušenosti. K jednání se vyjadřovali nejen mistři a odpovědní činitelé závodu, ale i nejbližší spolupracovníci delikventa, členové jeho pracovního kolektivu, rodiče, šlo-li o mladistvé, apod. Hlavní význam takové formy spočíval v tom, že obvinění se tak seznamovali s povahou svých pře-

stupků prostřednictvím veřejného mínění a názorů vyslovených spolupracovníky. To mělo obrovský význam pro obě strany.

Pro obviněného bylo mínění kolektivu zrcadlem, za kterým se v žádném případě nedal skrýt protispolečenský ráz jeho jednání. Takto „vyslovené“ mínění se ukázalo účinnější, než jakýkoli trest.¹⁸ V mnoha závodech konstatovali, že už pouhé ustavení soudružského soudu vedlo k zdatnému poklesu absence, ke zlepšení pracovní morálky a dodržování bezpečnostních a pracovních směrnic a pravidel. V uvedeném dopise ministra spravedlnosti se dokonce konstatuje, že provinilci, kteří mají být postaveni před soudružský soud, žádají, aby raději byli žalováni před soudem, což prý je velikou kritikou dosavadního výchovného působení soudního procesu.

Jako neméně významné se však projeвило jednání soudů pro pracovní kolektivy. Šlo o významnou školu, v níž se pracující učili vyjadřovat k případům porušování pracovní disciplíny, ale i soudružských vztahů vůbec, k soukromému životu jednotlivců, pokud má na společnost nepříznivý vliv. Tyto případy porušování pracovní disciplíny apod. řeší tím, že jednoznačně jako kolektiv odsuzují nesprávné jednání, což obvykle stačí k nápravě. Takové formy práce se zejména vyskytují ve vzorných pracovních kolektivech, v brigádách socialistické práce apod.

Teoreticky to znamená, že v péči pracovních kolektivů o dodržování právních norem se v konkrétní podobě rodí nová komunistická morálka. Právě rozhodování a přestupcích proti pravidlům a zákonům socialistického soužití se stalo oblastí, v níž došlo k přímému styku v práci odborových a státních orgánů, ke vzájemnému ovlivnění metod práce a k odstraňování hranic mezi „státní a nestátní“ činností, mezi soudním a mimosoudním projednáváním případů. Ukázalo se konkrétně, že dosavadní donucování státem v trestní oblasti není jedinou možnou formou práce, a na druhé straně, že k výkonu soudní praxe není třeba bezpodmínečně specializovaných odborníků. Ze všech případů vzájemného prolínání forem činnosti na tomto úseku pak vyplývají první konkrétní obrysy způsobu splyvání právních a mravních norem na cestě ke komunismu.

V činnosti soudružských soudů našla tedy naše společnost instituci napomáhající významným způsobem k vytváření nové komunistické morálky, kdy nebude třeba k ovlivňování činů jednotlivců v zájmu společnosti používat starého donucení ve formě trestního stíhání.

Soudružské soudy pracovaly jako zvláštní instituce asi jeden rok. Z jejich zkušeností však vyplynulo, že uvědomění našich pracujících se již dostalo na takovou úroveň, na niž je schopno ovlivnit jednání jednotlivce, uvést je do souladu se zájmy společnosti, a to „pouze“ vlivem veřejného mínění, silou názoru kolektivu v práci i v místě bydliště.

V literě zákona o místních lidových soudech jsou zakotveny všechny silné stránky z činnosti soudružských soudů a napraveny jejich slabé stránky.

V materiálech o práci soudružských soudů v Jihomoravském kraji jsou zaznamenány případy, kdy obvinění, ač si vzali pracovní volno, nenašli odvahu před soudružský soud předstoupit a buď „utekli“, nebo „onemocněli“. Proto zákon o místních lidových soudech dává obviněným v případě potřeby za povinnost se před soud dostavit.

Soudružské soudy pracovaly jako odborová instituce, pro jejíž existenci byly závazné jen prováděcí pokyny ministra vnitra. Místní lidové soudy se staly

článkem jednotné soustavy našeho soudnictví, což je formulováno i v naší nové socialistické ústavě. Zákon o nich nabyl účinnosti dne 1. července 1961. Zůstávají však orgánem pracujících v obcích a na pracovištích.

Členy senátů místních lidových soudů mohou být toliko dobrovolní funkcionáři, kteří tuto práci vykonávají mimo své povolání. Jsou voleni na dva roky veřejným hlasováním. Po zvolení získávají právní postavení veřejných činitelů.

Těžiště věcí, které místní lidové soudy projednávají, je v proviněních. O trestních činech jednájí jen tehdy, pověřil-li je projednáním soud nebo prokuratura. Jde o provinění proti majetku v socialistickém i osobním vlastnictví, proti zájmům socialistického hospodářství, proti socialistickému soužití a rodinným vztahům a zájmům zdravého vývoje mládeže. V místech, kde působí místní lidové soudy, byly zrušeny kárné komise.

Vedle dosavadního napomenutí, veřejné důtky a přeložení na méně odpovědnou práci, tj. opatření, jichž používaly soudružské soudy, a pokuty do 500.— Kčs, což bylo v pravomoci kárných orgánů, mají místní lidové soudy právo používat ještě nápravných opatření srážkou z platu až do 15 0/0 nejvýše na dobu tří měsíců.

Jednání soudů místních lidových soudů probíhá po způsobu ostatních senátů až na ten zásadní rozdíl, který ve své práci přinesly soudružské soudy, že totiž přítomnému kolektivu je dána možnost podílet se na objasnění případů a přispívat ke zhodnocení věci, a to pouhým přihlášením ke slovu bez předchozí svědecké procedury.

Všechny tyto okolnosti svědčí o tom, že místní lidové soudy navazují na tradici soudružských soudů a používají metod jejich práce. Historie těchto soudů pak ukázala, že mezi soudním a mimosoudním projednáváním případů porušování zákonů je sice rozdíl, ale nikoliv přehrada. Na rozhodování o přestupcích proti zákonům a pravidlům socialistického soužití se mohou podílet jak soudy, tak společenské organizace a dělba práce mezi nimi je podmíněna toliko účelností. Cíl však mají společný a to je upevňování socialistické zákonnosti. Místní lidové soudy jsou konkrétním výrazem sblížování právních a mravních norem na cestě ke komunismu.

POZNAMKY

¹ Údaje v této práci uvedené jsou podloženy materiály z Jihomoravského kraje. Podle jiných dostupných pramenů se tyto materiály v ničem podstatném neliší od materiálů celostátních.

² V. I. Lenin, *Spisy sv. 32*, SNPL, Praha 1955, str. 33.

³ V. I. Lenin, *Spisy sv. 28*, SNPL, Praha 1955, str. 391.

⁴ *Zvýšení pravomoci a odpovědnosti národních výborů a opatření k dalšímu prohlubování socialistické zákonnosti* — brožura o zasedání ÚV KSC dne 7.—8. dubna 1960, vyd. ÚV KSC v roce 1960, str. 21.

⁵ Ze zprávy o plnění plánu rozvoje národního hospodářství v Jihomoravském kraji za rok 1960 vyplývá, že zmetkovitost představovala asi 0,64 0/0 z celkových nákladů na hrubou výrobu. Fond pracovní doby u dělníků byl využit na 92,8 0/0. Zbytek připadá na neodpracované směny, z něhož však asi 70 0/0 bylo způsobeno oprávněnou nemocností a úrazovostí. Ve stejné době uvádí krajský soud, že za rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví bylo stíháno a odsouzeno 1219 osob. V průmyslu dokonce počet stíhaných osob v roce 1960 poklesl ve srovnání s rokem 1959 ze 421 na 320.

⁶ Ze statistického shrnutí činnosti na tomto úseku v roce 1960 krajským soudem v Brně vyplývá tento průběh v uskutečňování veřejných a výjezdních zasedání:

Měsíc	Celk. poč. zased.	Výjezd.	Veřej.	Z toho v tr. věc.
květen	49	35	14	32
červen	88	76	12	59
červenec	100	91	9	51
srpen	78	65	13	48
září	118	96	22	71
říjen	90	83	7	49
listopad	123	111	12	81
prosinec	98	80	16	57
	742	637	105	428

⁷ V. I. Lenin, *Spisy sv. 27*, str. 248, SNPL, Praha 1955.

⁸ Kárné komise byly ustavovány na základě zákona č. 24/1957 Sb. o kárném (disciplinárním) stíhání rozkrádání a poškozování majetku v socialistickém vlastnictví. K jeho provedení vydal v roce 1958 ministr spravedlnosti směrnici, která byla uveřejněna v Úředním listě ČSR pod čís. 136/1958. V I. pololetí 1960 bylo v Jihomoravském kraji 635 kárných orgánů založených podle tohoto zákona; do konce roku se tento stav zvýšil na 739.

⁹ Rozhodčí řízení bylo zaváděno na závodech na základě usnesení IV. všeodborového sjezdu (květen 1959) a to v rámci rozvíjení socialistické státnosti a nových forem socialistického soudnictví. Prováděcí pokyny byly uveřejněny jako vyhláška č. 184/1959 Ú. l. o přechodu dalších úkolů na úseku rozhodování pracovních sporů v rozhodčí řízení.

¹⁰ Závod O rtopedia, n. p. v Brně uvádí např. ve svém hlášení KOR (z května 1960), že neustavil kárnou komisi, neboť si závodní výbor ROH stačí řešit případy z tohoto úseku sám. Podobně uváděl Závod Modeta v Brně při rozhovoru o zavedení rozhodčího řízení (duben 1960), že případy spadající do tohoto oboru se u nich vyskytují jen zřídka, a že tedy necítí potřebu ustavovat rozhodčí komisi či řízení.

V tom smyslu se i vyjádřil *Družstevní podnik města Brna*, že vzhledem k počtu případů bude rozhodčí řízení provádět sám šestnáctičlenný závodní výbor ROH.

¹¹ Trestů s pokoutou používaly zejména kárné komise u takových podniků, jako ČSAD za přestupky řidičů a průvodčích, Údržba města Brna za práce „na černo“, stavební, dřevařské a zahradnické podniky za krádeže, lihovary a škrobárny a Masny za krádeže apod.

¹² Tak např. podnik *Pramen* v Brně uváděl v roce 1960, že měsíčně musí průměrně projednat až 50 případů zjištěných manek, což prý není možné zvládnout v útvech složených z dobrovolných funkcionářů a pracujících mimo pracovní dobu.

¹³ Pokyn ministra spravedlnosti ze dne 9. XI. 1959, č. j. 7500/59.

¹⁴ Na zákrok aktivisty přijal závod *Moravan*, n. p., dvě děvčata odsouzená pro příživnictví, která si sama nedokázala práve pro nedůvěru podniků řádné místo opatřit.

¹⁵ V těchto zkušenostech je nutno vidět i zdroj nejnovější soudobé soudní praxe, kdy do trestního jednání soudu může vstoupit delegát společenských organizací, a to jako společenský obhájce, zejména pokud chce vyslovit ochotu organizací, převzít nad odsouzenými výchovnou záruku.

¹⁶ Prováděcí pokyny pro ustavování soudružských soudů byly obsaženy v dopise ministra vnitra č. j. 134/60 ze dne 22. IV. 1960 a 26. IV. 1960 rozeslal krajský soud v Brně okresním soudům *Prozatímní řád soudružských soudů*, který sloužil za základ práce těchto soudů na všech závodech bez podstatných změn.

¹⁷ V brněnských závodech byly seznamy kandidátů zveřejňovány a o složení soudů byl projevován většinou mezi pracujícími velký zájem. Nesouhlasili např., aby do funkce byli navrhováni lidé ve styku s občany pasivní, rozvedení, rodiče dětí, které nemají dobrou pověst apod.

¹⁸ Trestní pravomoc soudružských soudů nebyla velká. Soudy mohly uložit provinilci, aby se omluvil, dále výstrahu, pokárání a dítku. Jen v nejtěžších případech mohly doporučit vedení závodu, aby byl provinilec přeložen, odvolán z funkce nebo propuštěn ze závodu. Prakticky to znamená, že těžiště vlivu soudružského soudu nemohlo být v udělování trestů.

ИЗ ИСТОРИИ ТОВАРИЩЕСКИХ СУДОВ

Товарищеские суды в течение 1960 г. в Чехословакии стали учреждением, привлекающим большое внимание, в частности на заводах. Они являлись органами профсоюзов, однако своей формой они приближались государственным судам, затрагивая область нарушения законов и правил социалистического сожительства, несоблюдения производственных предписаний, а также правил, касающихся техники безопасности и трудовой дисциплины.

Автор исследует общее положение 1959—1960 гг., т. е. во время дальнейшей демократизации чехословацкого судопроизводства и повышенного участия трудящихся в деле укрепления социалистической законности. Он указывает, в частности, формы воспитательного воздействия судов — профсоюзных органов.

В заключительной части рассматривается работа товарищеских судов: сущность их деятельности и те новые черты, которые возникли в чехословацких условиях и которые находятся уже в связи с переходом к коммунизму и с образованием коммунистических отношений между людьми. Главное внимание уделяется непосредственной связи между работой товарищеских судов и работой местных народных судов, которой в системе чехословацкой юстиции была создана новой социалистической конституцией.

Перевела Н. Куршова

AUS DER GESCHICHTE DER KAMERADSCHAFTSGERICHTE

Im Jahre 1960 sind die Kameradschaftsgerichte in der Tschechoslowakei zu einer Institution geworden, die besonders in den Betrieben beträchtliche Aufmerksamkeit auf sich konzentriert. Es handelt sich um eine Institution der Gewerkschaftsorgane, die sich aber ihrer Form nach den staatlichen Gerichten nähert. Die Kameradschaftsgerichte beurteilen das Vergehen gegen die Gesetze und Regeln des sozialistischen Zusammenlebens, gegen die Betriebs- und Sicherheitsvorschriften, sowohl als auch gegen die Arbeitsdisziplin.

Der Verfasser verfolgt die ganze Situation in den Jahren 1959—60, d. i. zur Zeit der weiteren Demokratisierung des tschechoslowakischen Gerichtswesens und der erhöhten Teilnahme der Werktätigen an der Festigung der sozialistischen Gesetzlichkeit. Er weist besonders auf das erzückerische Wirken der Gerichte als Gewerkschaftsorgane hin.

Abschliessend wird die eigentliche Arbeit der Kameradschaftsgerichte verfolgt, und zwar sowohl das Wesen ihrer Tätigkeit, als auch neue Merkmale, die in den tschechoslowakischen Bedingungen entstanden und die schon mit dem Übergang zum Kommunismus und mit der Bildung der kommunistischen Beziehungen unter den Menschen verbunden sind. Besonders grosse Aufmerksamkeit wird dem direkten Zusammenhang zwischen der Arbeit der Kameradschaftsgerichte und der Institution der örtlichen Volksgerichte gewidmet, der in dem tschechoslowakischen Gerichtswesen durch die Annahme der neuen sozialistischen Verfassung geschaffen wurde.

Übersetzt von M. Vácha

